

ויש אומרים שהוא מיכאל – שבעת צרה כזו שאפשר ח"ו לבא לידי יאוש ולסבור שהחטא גרם ח"ו עונש, כמו שאמר קטנתי וגו', לכן בא לחזקו להראות לו שהוא חזק עוד ממנו כשבא לעשות לו רע. וזה ידוע שצרת אוהב גרוע משונא. ורמז לו שיהיה לו צרות גדולות עוד יותר מעצם מה שאנו בגלות ויש לנו רדיפות וצרות מעכו"ם – דגם מאוהבינו ובנינו ואחינו יהיו לנו צרות גדולות עוד יותר ויותר, וגם שעם השונא יש אפשרות עכ"פ ללחום בגבורה בחרב ובחנית כמו שגם יעקב הכין את עצמו לזה, אבל עם אויבי איש אנשי ביתו אי אפשר להלחם, כי עדיין הוא אוהבו בלב ונפש.

ומכל מקום יצילנו השי"ת גם מצרה גדולה זו, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי – כנבואת זכריה (ו.ו). ואם כן אין לך לירא מפני עשו, שבודאי תינצל ממנו. אך נגע בכף ירכו – לרמז, שלא יבטחו על זה וישוּבו בתשובה, שצריך שמירה גדולה מהתאוות ורדיפה אחרי המזונות וכל הבליות העולם, ונסיונות גדולים מאד מהלעג וקלס, שכל אלו יש לכנות בשם ריצת רגלים, כמובן לשון 'לרדוף'.

ולכן רמז לו שזהו עיקר הסיבה של רשעי ישראל שאינם רשעים בעצם אלא מפני רדיפת חיי ההבל ונסיונות הגדולים, וכדאיתא (בסנהדרין סג:) שלא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות, וכידוע. ולכן כשיהיה הסתר פנים ונסיונות גדולים אזי יש לחוש שהרבה יסורו מדרך התורה מחמת זה. וצריך מאד להשמר מזה.

וכן כל אדם צריך מאד להשגיח על כח הרדיפה שלו, שלא יסור מחמת זה במזיד או בשוגג ואונס לחטוא בהרבה או במקצת. זהו מה שרמז לו מיכאל בנגיעת כף הירך, שצלע מחמת זה ולא יכול לילך בטוב, להראות שזה צריך שמירה מעולה. וזהו לכבוד שמים, וגם היא סנגוריא גדולה על ישראל, ולכן אמר לו הקב"ה שבשביל זה תהיה ממונה עליו ועל זרעו עד סוף כל הדורות. זהו באור למ"ד מיכאל היה.

ולכן אסור לנו מחמת זה לאכול גיד הנשה – דכל ההיתר של אכילת בשר הוא מחמת שהאדם הוא תכלית הבריאה, בזה שיש לו נשמה ושכל להכיר בוראו וליילך בדרך התורה... ואם כן כל המעלה הוא רק בשכלנו ומדותינו, אבל הרדיפה שלנו לכל הבליות העולם ונסיונותיהם, אין לנו מעלה בזה מהבעלי חיים, ולכן אסור לנו לאכול גיד הנשה, שאם הוא מונח במקומו – הולך בטוב, ואם לאו – הוא צולע, והוא סיבת ההליכה בטוב, שזהו כינוי לכל רדיפות הבליות העולם, מאחר שבזה לא עדיפי מהבעלי חיים...'

ע"ע באריכות בעניני מצוה זו, ובענין נגיעה בכף ירך יעקב: קומץ המנחה (לר"צ הכהן) – עט. וע"ע: ישראל קדושים זו; קדושת השבת ד; מהרש"א צא. ד"ה דבר שלה; ספר החיים לאחי המהר"ל – 'חיים טובים' פ"א; בני יששכר – ניסן מאמר ד דרוש יב ובכסלו מאמר ד, לז בהגהה. וע"ע במובא בדף פט: מספר החינוך ועוד.

דף קד

'הנודד מן הבשר – מותר בבשר דגים וחגבים... הא עוף אסור...' – בבאור שיטת הרמב"ם בענין הנודד מן הבשר, ע' במובא בנדרים נה (גליון נח).

'הא עוף אסור מדאורייתא' – הראשונים פרשו הדיוק, מכך שהמשנה כוללת כל הבשר כאחד, משמע שדין אחד לכולם, שאסור לבשלם מן התורה. (וע"ע תוס').

עוד אפשר לפרש, שהדיוק הוא מכך שהמשנה אוסרת לבשל עוף בחלב, ואילו איסור אכילת עוף בחלב יסודו מדרבנן, לא היה איסור בבישול עוף בחלב, כפי שמבואר מדברי הרמב"ם לפי האמת, שמותר לבשל עוף בחלב, כיון שעוף בחלב אינו מדאורייתא. (עפ"י הגרעק"א).

וכן פרש המגיד משנה (מאכ"א ט, ד) בדעת הרמב"ם, כפשטות דבריו בחיבורו הגדול ובפירושו המשנה. וכן פסק השו"ע (פז, ג).

אבל הב"ח (יו"ד פז) פרש שגם להרמב"ם אסור לבשל עוף בחלב מדרבנן. וע"ע בית הלוי ח"ב י, ו-ח; מרחשת ח"א ל. ולרב אשי שפרש משנתנו כר' עקיבא, שבשר עוף בחלב דרבנן – כתבו המפרשים שהמשנה תתפרש לדעת הרמב"ם כלפי איסור אכילה, אבל בבישול מותר, אלא שנקט התנא לשון 'בישול' כלשון הכתוב).

(ע"ב) 'סוף סוף כלי שני הוא וכלי שני אינו מבשל' – מפשטות הדברים משמע שבכלי שני אין 'בישול' כלל, אפילו הוא רותח מאד והיד נכוית בו. וכפשטות הסוגיא בשבת (מ). דלא כשיטת

הירושלמי. (עפ"י חזון איש – מעשרות ד, יח. עע"ש).

יש שכתבו להוכיח מכאן שאפילו דבר גוש כשהועבר לכלי שני – אינו מבשל מדאורייתא. (ומה שכתב המהרש"ל שדבר גוש בכלי שני מבשל כמו בכלי ראשון – מדרבנן הוא), שהרי משמע כאן שבכלי שני אין לחוש בשום אופן לבישול. ויש שכתבו לדחות, שהרי איסור בישול בשר בחלב לא שייך אלא אם יש שם רוטב, ובאופן כזה, הבשר הגוש מתקרב מהרוטב שמסביבו, ואין הוכחה מכאן לדבר יבש, שאפשר שאין בו חילוק אם הוא מונח בכלי ראשון או בשני. (עפ"י יד אברהם – יו"ד צד, ז. ואולם הגר"א (קה סק"ז) הביא מכאן להוכיח כשיטת החולקים על המהרש"ל. וכנראה אינו סובר חילוק זה, בין דבר גוש יבש או רוטב).

'גזירה שמא יעלה באילפס ראשון' – ויבוא חבירו ויטבול שם את שלו, ונמצא מבשל. (ריטב"א.

ומבואר כאן שיש בישול בכלי ראשון אעפ"י שאינו מונח על האש. וכסוגית שבת מב ובראשונים שם. ודלא כפשטות שיטת הירושלמי בשבת. וע"ע בענין זה: בהגר"א יו"ד קה סק"ג; צפנת פענח – מאכ"א ט, א; שו"ת הלוי ח"א פח.

וכן עירוי מכלי ראשון – ככלי ראשון. ע' תשב"ץ ח"ג רצה).

– מכאן יש להוכיח שאיסור בשר-בחלב חל גם אם כבר נתבשל הבשר בפני עצמו (ואין אומרים לענין זה 'אין בישול אחר בישול'), שהרי החשש הוא שמא יעלה בשר שכבר נתבשל, ואין מקום לגזור שמא יעלה בשר חי על שלחנו.

ואין לדחות ולומר שמפני החלב שאינו מבושל גזרו – שהרי כבר כתב הרמב"ם (בפירוש המשנה – כריתות ג) שאם הבשר לא נאסר, גם החלב אינו נאסר. ואם כן מוכח שגם הבשר נאסר משום בישול עם חלב, ואעפ"י שנתבשל כבר לבדו. (עפ"י פלתי – פז סק"ג; שבות יעקב ח"א לח. וע"ש בדרכי תשובה; קובץ ענינים.

וע"ע: פרי מגדים – במ"ו קה סק"ב ובשפ"ד פז סק"ב וסק"ח; רעק"א פו, א. ובשו"ת חתם סופר (יו"ד פב) מחלק, שאם נתבשלו הבשר והחלב ביחד, שוב אין אחר בישול זה בישול נוסף, אבל כשנתבשלו כל אחד לבדו, יש חיוב בישול כאשר מבשל שניהם יחדיו. וע"ע הר צבי יו"ד עט).

'כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר למלך בשם מרדכי' – מרדכי בגימטריא: מביא גאולה לעולם. (גליונות קהלות יעקב)

‘תאני אגרא חמוה דרבי אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן... בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה’ – יש מן הראשונים שמפרשים שאגרא סובר עוף בחלב – מדרבנן, ולכן לא הצריכו בו הרחקה כבבשר בהמה. ולפי זה הוא הדין לחיה. (ע’ רמב”ן ורשב”א ועוד). ויש סוברים שבשר חיה, לפי שדומה לבשר בהמה, הצריכו בו הרחקה כמו לבהמה. (רמב”ם, רז”ה).

ויש מפרשים טעמו של אגרא, לפי שעוף אינו נדבק בידים, בשנים ובחניכים. (רבנו תם. ולפי”ו אין צריך לומר שסובר אגרא עוף בחלב מדרבנן).

שיטת הרמב”ם (מאכ”א ט, כח), שאגרא דיבר רק בשאוכל גבינה ואחר כך עוף, אבל עוף ואחר כך גבינה – צריך הרחקה כבשר. ואולם הרמב”ן התוס’ ושאר ראשונים חולקים, כי אין במשמע כן מסתימת הדברים. אלא שכתבו התוס’ שכבר נהגו העם להרחיק אחר אכילת עוף כמו אחר בשר. (והתוס’ נימקו זאת שמה להלכה אנו נוקטים שעוף בחלב – דאורייתא. ואולם רוב הראשונים פסקו שעוף בחלב – דרבנן. וכן פסק בשו”ע ובש”ך, ודלא כב”ח ומהרש”ל שכתבו להחמיר לחוש לשיטות שעוף בחלב דאורייתא).

דף קה

‘אמר מר עוקבא: אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידינא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא’ – ומדוע אכן לא הלך בדרכי אביו במנהג חסידותו? –

לפי שמנהגי החסידות ודקדוקי הנהירות והפרישות שהן מעבר להלכה ולדין השווה לכל, צריכים המה לנבוע מעומק ההכרה הפנימית, ואם אין האדם במדרגה הראויה להם כפי השגתו הפנימית, אל לו לעשותם. (בשם הבעש”ט).

וכענין הזה ע’ ערבי נחל – עקב; ‘לקט שיחות מוסר’ (לגרי”א שר) ח”ב עמ’ תצט; ‘עיונים’ לגר”י סרנא על מסילת ישרים, פרק יד).

‘אמר שמואל: אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא הוה סייר נכסיה תרי זמני ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא זימנא’ – יש לשאול, התינה באותם מילי דחסידותא שאמר הבן שלא זכה להתעלות למדרגת אביו, אבל סיור נכסיו אינו דבר של חסידות, ואם טוב וראוי הוא להרבות בשמירת נכסיו, מדוע אכן לא נהג שמואל כמו אביו?

אלא פשר הענין הוא, ששמואל אמר על אביו שהיה במדרגה גבוהה, אשר בכל דבר שהוא פועל ועושה, הוא מכיר ויודע שלא הוא הפועל והמצליח, כי אין תועלת בפעולה הטבעית כשלעצמה אלא הכל מיד ה’ הוא. וכיון שהוא עומד בנסיון שלא לטעות בהכרתו זו, גם מתוך חריצות מצויינת – הרי זה מביא לו ברכה והצלחה במעשה ידיו.

אדם כזה ראוי לו להרבות במעשים, כי בכל מעשה שהוא עושה, הריהו מוסיף והולך בבהירות הכרתו שה’ הוא המברכו והמצליח את מעשה ידיו. נמצא שכל ריבוי מעשיו הם עניני חסידות, שעל ידיהם הוא הולך ומתעלה מעלה מעלה.

ואולם מי שאינו במדרגה זו, יש לו לחשוש כי מעשיו לא יוסיפו לו בבהירות הכרתו, אדרבה, הוא עלול אט אט לחשוב שיש ממש בטבע – הלא לאדם כזה ריבוי המעשים הטבעיים סכנה הם עבורו. ולכן חשב

ובארו מחלוקתם בכמה פנים: א. כגון שנטרפה בלידתה, והשאלה היא אם בהמה בחייה לאברים עומדת וחל איסור אבמ"ה ביחד עם שני האיסורים האחרים, אם לאו לאברים עומדת ולא חל איסור אבמ"ה על טרפה וחלב. ב. כמקרה הנ"ל, ונחלקו בשאלה אם איסור אבמ"ה חל על חלב וטרפה (משום 'מוסיף') אם לאו. (ואפילו אם ננקוט שהוא חל על טרפה, שמא לא חל על חלב שהוא חמור, בכרת. עתוס'). ג. כגון שנטרפה אח"כ, ונחלקו אם איסור טרפה, כשם שהוא חל על איסור חלב (מגילוי הכתוב), כך הוא חל על 'מן החי', שאיסור חל על איסור, (ויש גם חומר באיסור טרפה על אבמ"ה, שכיון שנטרפה שוב אין לה התר, אבל לאבמ"ה יש התר בשחיטה – עתוס' יבמות לג:), אם לאו. (ועתוס' אופן נוסף בהסבר המחלוקת, לדעת רבא).

דף קג

קסב. א. אבר מן החי מחולק – האם חייבים על אכילתו?

ב. החיוב על מאכלות אסורות – האם הוא תלוי בהנאת גרונו או בהנאת מעיו? מאי נפקא מינה?

א. אבר מן החי שחולק קודם הכנסתו לפה – לר' יוחנן (אליבא דרב דימי ורבין) פטור, (היות וחיידוש הוא שחיבה תורה על גידין ועצמות, אין לך בו אלא חיידוש, כשאוכלו בבת אחת. רש"י. ומשמע מרש"י שאם חלקו והכניסו לתוך פיו ובלע בבת אחת – חייב. והתוס' חולקים וסוברים שבכל אופן פטור, שצריך שיהא מחובר בעת הבליעה, להיות עליו שם 'אבר'). ולר' אלעזר – חייב, (וכן לר' אסי בדעת ר' יוחנן. רש"י. ועמ"ש"א), שמחוסר קירבה בין החלקים – לאו כמחוסר מעשה דמי, ויש כאן 'כזית' שלם. (מדברי הרמב"ם נראה שמפרש 'חלקו' – שהפריד הבשר מהגידים והעצמות, אבל אם חתך את האבר, ובכל חתיכה יש כזית בשר גידים ועצמות – חייב. וע' בחדושי הגר"ח – שם ד, ג.). חילקו מבפנים (סמוך לבית בליעתו. רש"י) – לריו"ח חייב, שהרי נהנה גרונו בכזית. ולר"ל פטור, שהרי צריך אכילת מעיו, ובמעיו אין שיעור אכילה ב"א. (ואי אתה מוצא אלא באבר קשה שאין לועסים אותו אלא בולעו כזית שלם, בשר גידין ועצם). (יש להדגיש שכל זה אמור בנוגע לחיוב 'אבר' – בשר גידין ועצמות, אבל אם אכל כזית בשר מן החי, חייב בכל אופן, כשאר איסורי אכילה).

ב. לדעת ר' יוחנן, חיובי אכילה תלויים בהנאת גרונו. ולדעת ר"ל – בהנאת מעיו.

הנפקותות המבוארות בסוגיא: א. אבר מן החי שחילקו בתוך פיו סמוך לבית בליעתו, וכנ"ל. ב. האם האכל שבחיד, שכבר הורגש טעמו וגרונו נהנה בו (להוציא זה שבין השניים), מצטרף לשיעור כזית לחיוב, או אין לצרף אלא מה שנבלע למעיו. ג. אכל חצי כזית והקיא, ואכל עוד חצי כזית, זה או אחר – לריו"ח חייב, שהרי נהנה גרונו בכזית (ואפילו זה שכבר נבלע, אינו נידון בבליעתו כמעוכל, [בזמן שהוא ראוי עדיין לאכילה. עפ"י תו"י יומא פא.], והרי הוא כשאר אכלין שחייבים עליו), ולר"ל פטור, שהרי לא נהנו מעיו בכזית (וכן כשאוכל כזית והקיא וחזר ואכלו – לריו"ח לוקה שתיים).

דף קד

קסג. א. מה דינם של בשר בהמה, בשר חיה ועוף, ובשר דגים וחגבים – לענין אכילתם עם חלב; בישולם עם

חלב; העלאתם עם חלב על השלחן?

ב. אלו קולי הלכות נמנו בחלת חוצה לארץ?

ג. האם חכמים גזרו גזרה לגזרה?

א. מן התורה אסור לבשל בשר בהמה (טהורה) עם חלב בהמה, (בין בארץ בין בחו"ל, בין בחולין בין במקדשין. ראשונים, עפ"י תוספתא). וכן אסור לאכלם כשנתבשלו יחדיו, אבל לאכלם שלא בדרך בישול, כגון צונן בצונן – אין אסור אלא מדרבנן.

בשר חיה ועוף – מחלוקת תנאים (ק"ג); לתנא קמא אסורים מן התורה, בין בבישול בין באכילה, כבהמה. לר' עקיבא אסורים מדרבנן (גזרה משום בהמה. רש"י). ולר' יוסי הגלילי – מותר לאכול עוף בחלב, וכן היו נוהגים במקומו (קטז).

(הרא"ש כתב בדעת הר"ף (ק"ג), שת"ק לא נחלק על רע"ק בחיה ועוף, אלא ריה"ג לבדו. ואין כן דעת רש"י ותוס' שם. וע' מהר"ם שיף סוף פרקין).

(הרמב"ם, הר"ף, הרשב"א, הריטב"א והרא"ש פסקו כרב אשי, שעוף בחלב – מדרבנן. וכן הוא בשו"ע (פ"ג, ג). וכן פסק הש"ך שם. ואילו התוס' (בר"ה עוף) צדדו שאסור מהתורה. וכן החמירו הב"ח והמהרש"ל. מפשטות דברי הרמב"ם מבוואר שבשר עוף מותר לבשלו בחלב. וכן פסק בשו"ע).

בשר דגים וחגבים – אין בהם אסור, לא מהתורה ולא מדרבנן. (ויש אוסרים דגים עם חלב משום סכנה. ע' בפוסקים – יו"ד פז).

חכמים גזרו על העלאת בשר עם חלב על שלחן שאוכל עליו, אך לא על שלחן שסודר עליו את התבשיל. טעם הגזרה – שמא יגעו זה בזה כשהם חמים בכלי ראשון והרי זה 'דרך בישול'. (כן בארו בגמרא אליבא דרב יוסף. ואולם לאביי ורב אשי אפשר שא"צ לזה, אלא גזרו אף משום חשש אסור דרבנן, שמא יאכלם יחדיו בצונן).

לבית הלל, גזרו גם בבשר חיה ועוף, אם משום שסוברים שחיה ועוף אסורים מן התורה (רב יוסף), או אפשר שאעפ"י שאסורים מדרבנן, גזרו על ההעלאה כבבשר בהמה (לרב אשי. שלולא גזרת העלאה, לא היתה מתקיימת גזרת אכילה. והכל גזרה אחת היא. עפ"י רשב"א ור"ן). ולבית שמאי, העוף עולה עם הגבינה על השלחן. (שלישיתם עוף בחלב – דרבנן, ולא גזרו על העלאה. עפ"י נמוקי הגרי"ב). וזהו אחד מקולי ב"ש וחומרי ב"ה.

ב. חלת חוצה לארץ – מדברי סופרים. תקנוה כדי שלא תשתכח תורת חלה. ונותנים אותה לכהן לאכילה (ואפילו הוא טמא בטומאת מת. אבל לא בטומאה היוצאת מגופו, ולכך יש ליתנה לכהן קטן שלא נטמא בקרי, או לגדול שטבל לקריו. ונאכלת לטבול-יום. ולר' יוסי – נאכלת לבעל קרי אך לא לזב זבה נדה ויולדת. וכל זה במקומות הרחוקים, כגון בבל ושאר מדינות, אבל במקומות הסמוכים לארץ ישראל, מפרישים שתי חלות, כפי פרטי הדינים שבמסכת חלה. עתוס').

ונאכלת עם הזר על השלחן, שלא גזרו בה שמא יאכלנה הזר. וניתנת לכל כהן שירצה (לרש"י, אפילו לזה שאינו מחזיק בתורת ה', ולא ישמרנה בטהרה. והתוס' כתבו שצריך ליתנה רק למחזיק בתורת ה', אלא שאם אין כהן חבר, או שהוא עשיר, נותנים אותה לכהן עם הארץ, הגם שאינו בקי בדיני טומאה וטהרה).

(נראה שחלת חוצה לארץ אינה טובלת. עפ"י תוס').

דינים נוספים – ע' בבכורות כו.

ג. רב יוסף הוכיח שאין גזרים גזרה לגזרה. (ואולם יש מקומות שגזרים גזרה לגזרה. וכן לאביי ורב אשי משמע שכאן גזרו. מאידך בכמה מקומות בש"ס פשוט שאין גזרים גזרה לגזרה, ובכמה מקומות נחלקו בדבר אמוראים – ואין לחוש בדבר, שאין לדמות גזרות חכמים זו לזו. והדבר משתנה לפי קירוב הגזרות זו לזו, שלעיתים בלעדי זו אין מתקיימת זו, נמצא הכל גזרה אחת היא. עפ"י תוס', רמב"ן ועוד).

דפים קד – קה

קסד. האם מותר לאכול בשר או עוף בסמוך לאכילת גבינה? והאם צריך לנקות פה וידיים ביניהם?

אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה. אכל גבינה – מותר לאכול בשר, ואין צריך לשהות ולא כלום.

בשיעור השהייה בין בשר לגבינה – נהג מר עוקבא, שאם היה אוכל בשר בסעודה זו, לא אכל חלב אלא בסעודה האחרת. (התוס' סוברים שאין הדבר תלוי בשעות אלא בסילוק שלחן וברכה – הרי זו סעודה אחרת ומותר. ויש סוברים שנקבע הדבר לפי מספר השעות שבין סעודה לסעודה, יש אומרים שש שעות (רמב"ם, בעל העיטור ועוד) ויש אומרים פחות. (ע' יו"ד פט, א ובט"ז).

עוד אמרו בגמרא, שבין אכילת בשר לאכילת גבינה צריך ליטול ידיים – כשאוכל בלילה, אבל ביום (וי"א אף בלילה כאשר יש אור מרובה. מובא בריטב"א ובש"פ) הלא רואה אם נקיות הן.

וכן צריך הדחת פה וקינוחו (עפ"י רש"י ותוס', ר"ח ורי"ף ועוד. ויש סוברים שדי באחד מהם, קינוח או הדחה. רשב"א. וע' רמב"ם מאכ"א ט, כו ובכס"מ). והסיקו שקינוח הפה יכול להעשות בכל מיני אכלים שאוכל, מלבד בקמח תמרים וירקות, שהם רכים מדי.

ובין עוף לגבינה אמרו שאין צריך קינוח והדחה ונטילה.

(א. התוס' פרשו (עפ"י רבנו שמואל. וכן נראית דעת הר"ף והגאונים, וכ"ד הרשב"א), שלאחר אכילת בשר צריך לשהות לסעודה האחרת ואין מועיל קינוח ונטילה. ואולם לאחר העוף אין צריך כלום מן הדין, אלא שנהגו העולם בעוף כמו בבשר. אפשר משום שלהלכה עוף בחלב – דאורייתא. ואחר גבינה, אם בא לאכול בשר – צריך נטילה וקינוח והדחה. (ויש סוברים שאין צריך אלא נטילת ידיים ולא קינוח והדחה, שהגבינה נמוחה בפה ואינה נשארת שם. מובא בחדושי הר"ן). בא לאכול עוף – אין צריך.

והביאו שיטת רבנו תם והלכות גדולות (וכן דעת הרז"ה והרא"ה), שלאחר אכילת בשר די בנטילה וקינוח והדחה או שהייה. (ואפשר שמר עוקבא ממדת חסידות לא הסתפק בנטילה וקינוח). ובעוף אין צריך. וכן לאחר גבינה – אין צריך אפילו קינוח. אבל לענין נטילת ידיים אין חילוק בין בשר תחילה או גבינה תחילה (כן צדדו התוס' לשיטתו).

ושיטת הרמב"ם להחמיר, שאפילו גבינה אחר עוף אסור מן הדין, כמו בשר בהמה. והרמב"ן והריטב"א ועוד ראשונים, חולקים.

ב. בין תבשילים בשריים וחלביים, שאין בהם אלא טעם בשר או טעם חלב, ואינם בעין – אין צריך אפילו נטילה. ויתכן שזה אף לפי השיטה הראשונה. עפ"י תוס' קה: והרמ"א כתב שנוהגים באכילת תבשיל בשרי כבשר ממש, ואין לאכול גבינה אחריו. ואולם תבשיל שבושל בכלי בשרי, אפילו לא הודח הכלי ויש בו קצת ממשות מן הבשר – מותר לאכול אחריו חלב. (רמ"א פט, ג וש"ך).

ג. הטועם את הבשר, לידע את צריך מלח וכדו' – אין צריך לשהות אחריו, אלא די לו בקינוח והדחה. פרי חדש פה סקי"ח. הובא באחרונים.

ד. הבולע טבליה (ויטמינים וכד') שנעשתה מכבד, מותר לאכול אח"כ חלב. ואפילו אם ישנה מדרך העולם וילעסנה – אין לאסור. עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב כו.

ה. יש שכתבו שלילדים קטנים, אפשר להקל לאכול מאכלי חלב אחר אכילת בשר בשהיית שעה אחת בלבד. ומכל מקום כשנה לפני הגיעם למצוות נכון להנכס להמתין שש שעות (או שלש שעות וכדו' – הכל כמנהג אבותיהם). עפ"י שו"ת חלקת יעקב ח"ב פח; יביע אומר ח"א יו"ד ד ויחזה דעת ח"ג נח.

ו. יש מחמירים, שלא לאכול בשר אחר גבינה, ואפילו בעוף. מרדכי בשם מהר"ם; ב"י או"ח קעז עפ"י הוהר. והרמ"א (פ"ט, ב) כתב להחמיר בגבינה קשה. (ואינו מעיקר הדין אלא משום חומרה. ע' אג"מ יו"ד ח"ב כו. ונחלקו הדעות והמנהגים אודות גבינות קשות שבזמננו, האם יש להמתין אחריהן שש שעות לאכילת בשר, אם לאו. ע"ע: יביע אומר ח"ו יו"ד ז; יחזה דעת ח"ג נח; שבט הלוי ח"ב לה. וכן נחלקו הדעות על האוכל בשר אחר חלב, ע"י נקיון פיו וידיו – האם צריך לברך ברכת המזון ביניהם, או אפשר אף באותה סעודה. ע' מגן אברהם תצד סק"ו; מטה יהונתן יו"ד פט; דרכי תשובה שם סק"ד; שו"ת מלמד להועיל ח"ב כג. ולאחר אכילת תבשיל שמעורב בו גבינה או חלב – מותר לאכול בשר מיד, אלא שיש לרחוץ ידיו ביניהם, מחשש שנדבק בהם מהתבשיל. עפ"י רמ"א פ"ט, ג.) הובא בגמרא מנהג אביו של מר עוקבא, שלא אכל חלב אלא כעבור יממה שלמה משעה שאכל בשר. (וכן היו נוהגים יחידים מצדיקי הדורות. ע' יוסף אומץ ח"א קלו, על השל"ה; שער המצוות – משפטים טז. (ובאבן השוהם ח"ד עמ' לג) – על האריז"ל.)

דף קה

קסה. א. מה בין מים ראשונים למים אחרונים?

ב. מה ענינם של מים אמצעיים?

ג. אלו הנהגות והקפדות הוזכרו בסוגיא משום חשש לעניות או סכנות מזיקים וכיצא באלו?

א. מים ראשונים – מצוה, (ומברכים עליה כשאר מצוות מדרבנן. ופטורים ממנה במלחמת הרשות). ואילו מים אחרונים – חובה, כלומר חובת שמירת הגוף – משום מלח סדומית המסמא את העינים. (הלכך אין מברכים עליה, שאינה אלא להרחיק מן הסכנה. ואין נפטרים הימנה במלחמה. עפ"י תוס'. ויש סוברים שאם ידיו מזוהמות, כשבא לברך ברכת המזון בעצמו ואינו יוצא מפי אחר – נוטל מים אחרונים בברכה, 'על רחיצת ידים'. ראב"ד. וכן נקט הרשב"א למעשה. ואפילו לא אכל מלח – נוטל מים אחרונים, שקבעום חכמים חובה, שהרי מים אחרונים הרגו את הנפש. רי"ף. והתוס' כתבו שעתה אין נוהגים בהם, לפי שאין מצוי בינינו מלח סדומית. וכ"כ בסמ"ג (עשין פז) שבצרפת לא נהגו במים אחרונים). מים ראשונים נוטלים בכל מקום, ואילו אחרונים אין נוטלים ע"ג קרקע, אלא לתוך כלים. ויש מתירים גם על גבי קסמים וקרשים וכדו'. (ואפשר שכן יש לפסוק להלכה, שבשל סופרים הלך אחר המיקל. רשב"א.) מים ראשונים – בין בחמים בין בצונן. ללשון ראשונה – דוקא כשאין היד סולדת בהם, וללשון אחרונה, אפילו ביד סולדת מותר. (לפרש"י להלן קו. וע"ש בתד"ה חמי) אפשר שלדעת חזקיה אין ליטול בחמין אפילו אין היד סולדת בהם). ואילו מים אחרונים, שנועדו להעביר הזוהמא – דוקא בצונן ולא בחמים; ללשון ראשונה, אפילו כשאין היד סולדת אין ליטול. וללשון אחרונה, דוקא כשהיד סולדת. (והלכה כלשון אחרונה. כן כתבו כמה ראשונים כאן. ויש מחמירים. הלכך אם יש לפנינו מים חמים שהיד סולדת בהם ובא ליטול ידיו לסעודה, לכתחילה ימתין שיתקררו מעט וייעשו פושרים, ואז הם כשרים לכו"ע. ואולם העיקר להלכה כדעת המתירים ליטול אפילו כשהיד סולדת בהם. עפ"י משנ"ב קס.)